

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

financieel sterk ondergewaardeerd wordt. Ik ben ervan overtuigd dat de systeemkijk bij uitstek het integrerend kader kan en moet zijn in de jeugdhulpverlening, en het is verheugend om te zien hoe een hele instelling bezig is zich daar op alle niveaus voor in te zetten.

Jolanthe de Tempe

Narrative therapy and the scaffolding of therapeutic conversations

Workshop door Michael White, georganiseerd door Feelings & Context en het Lorentzhuis, 19 en 20 mei 2005 te Antwerpen

Michael White opende de workshop met een persoonlijk verhaal over hoe hij van het idee van 'landkaarten' is gaan houden. Afkomstig uit een arbeidersgezin, waar niet gereisd werd, was het bekijken van landkaarten en het reizen in zijn fantasie zijn favoriete tijdverdrijf.

Kaarten, aldus White, helpen je om je te oriënteren, om je positie te bepalen. Ze leggen noch de weg, noch het doel vast. Hierin zitten de overeenkomsten met een therapeutisch proces. Wanneer je daarmee begint, sta je in een onbekende omgeving en weet je niet waar het naartoe gaat. Therapie beweegt zich in het gebied tussen dat wat bekend en vertrouwd is (*known and familiar*) en dat wat mogelijk is te weten (*possible to know*). In het therapeutisch gesprek wordt dit gebied verkend. Om helpend te zijn in deze verkenning moeten de gestelde vragen voldoende dicht liggen bij dat wat bekend en vertrouwd is om begrepen te kunnen worden én voldoende daarvan verschillen om de weg te vinden naar dat wat mogelijk is te weten. Wanneer het gat te groot is, raak je de weg kwijt.

De 'kaarten' van White ordenen de verschillende gebieden waarover vragen gesteld kunnen worden. Ze bieden een soort routebeschrijving die je wijst langs welke weg je een bepaald doel kunt bereiken, welke vragen je daarvoor kunt stellen. Hiermee zet je de steigers (*scaffolds*) voor het therapeutisch gesprek. Het uiteindelijke doel van dat gesprek is mensen helpen te komen tot een nieuwe betekenisgeving in hun leven, van waaruit ze nieuwe ideeën kunnen ontwikkelen over hoe te handelen.

Zoals bekend geven mensen, in de narratieve visie, betekenis aan hun leven door hun ervaringen te ordenen tot een verhaal. Gebeurtenissen worden in een bepaalde volgorde geordend volgens een tijdslijn met een bepaalde plot. Mensen voelen zich somber, zeggen 'depressie' en vertellen een verhaal over hoe ze tot nu toe geleefd hebben, welke ervaringen op bepaalde tijdstippen in hun leven in een bepaalde openvolging het verklaarbaar of zelfs onvermijdelijk hebben gemaakt dat ze nu een 'depressie' hebben. In de therapie daag je mensen uit betekenis te geven aan de genegeerde elementen in hun leven om zodoende te komen tot een ander verhaal met een andere plot. Whites eerste aanname is dat ieder mens hiertoe de vaardigheden heeft. Zijn tweede aanname houdt in dat de therapeut zich uit het centrum van het gesprek moet halen om de verhalen van de cliënt centraal te kunnen laten staan. Zijn derde aanname is dat mensen vele verhalen hebben. De dominante verhalen van mensen

die hulp zoeken gaan over mislukking. Altijd zijn er ook de onderdrukte verhalen waarin sporen zijn terug te vinden van gebeurtenissen die tot een andere plot zouden kunnen leiden en daarmee tot een andere betekenisgeving. Het werk van de therapeut is deze verhalen opsporen en een grotere plek te geven. In ieder leven zijn *gossamer threads* terug te vinden, dunne spinragdraden van bijvoorbeeld hoop, liefde en kwaliteiten die verloren zijn gegaan in het dominante probleemverhaal. De kunst is deze dunne draden terug te vinden en te versterken, zodat zij een grotere rol kunnen spelen in het verhaal over wie hij of zij zelf is. De invloed van ervaringen van misbruik, mislukking en waardeloosheid in het leven van de persoon zullen dan kleiner worden.

In zijn terminologie lijkt White nu een voorkeur te hebben ontwikkeld voor het woord *initiatives* waar hij eerder *unique outcomes* gebruikte. Dat zijn de uitzonderingen op het probleemverhaal, de positieve ervaringen. Hiermee legt hij meer de nadruk op iemands eigen aandeel, de eigen actie en kracht die nodig waren om dit bijzondere resultaat te bereiken. De *re-authoring conversation map*, de 'kaart' die je de weg kan wijzen in het voeren van therapeutische gesprekken en die mensen helpt om het dominante verhaal in hun leven te veranderen, ziet er als volgt uit. Je vertrekt vanuit het heden, je onderzoekt het *landscape of action* rondom een bepaald probleem waarmee iemand in therapie komt. Welke gebeurtenissen in welke tijdsvolgorde leiden tot welke plot (het probleemverhaal)? De volgende stap is dan het onderzoeken van het verlangen, de hoop. Wat wil je met je leven, waar verlang je naar, waar hoop je op? Hiermee ontwikkel je een 'tegenplot' (*counterplot*). Als volgende stap kijk je weer terug naar het verleden: hoe kunnen we deze hoop, dit ver-

langen, begrijpen vanuit jouw eerdere ervaringen; hoe kunnen we begrijpen dat jij deze hoop, dit verlangen hebt ontwikkeld? De volgende vragen gaan dan over de betekenis daarvan – wat zegt dit over wie jij was én wat zegt dit over wie je nu bent? – waarmee we ons bewegen naar het *landscape of identity* of het *landscape of consciousness*.

Het werk bestaat uit het met elkaar in verband brengen van verschillende, geïsoleerd van elkaar staande elementen, zodat die één verhaal worden. Mooi was de uitdaging die White maakte van het creëren van de tegenplot. Ieder uiting staat in relatie met iets anders dat daarmee in tegenstelling is, stelt hij. Wanhoop staat in relatie met hoop; zonder enig idee van de waarde en de betekenis van hoop is er geen wanhoop mogelijk. Wanneer iemand een verhaal vertelt over een leven zonder hoop, gaat White op zoek naar waar iemand het idee van hoop heeft geleerd. Hoe komt iemand erbij dat het hebben van hoop van waarde is in zijn leven en wanneer in zijn leven heeft iemand wél hoop ervaren – al is het maar een sprankje? Dat verhaal kan dan nader onderzocht en betekenisvol gemaakt worden, zodat iemand kan ervaren dat er ook voor hem andere mogelijkheden zijn dan een leven zonder hoop. Vaak heeft dit te maken met mensen die de persoon in zijn leven is tegengekomen, die hem zicht hebben geboden op hoopvollere mogelijkheden, die hem hebben laten ervaren dat hij wel waardevol en van belang is. Daarmee komen we op de *re-membering conversations map* waarbij het gaat om mensen op de kaart te zetten die een bijdrage hebben geleverd aan een mogelijke tegenplot waarin iemand wél kan ervaren dat hij van waarde is. Dit gaat dan middels vragen als: wat gaf deze persoon jou? Hoe zag deze persoon jouw identiteit? Wat gaf jij aan deze persoon? Hoe heeft dat het leven

en de identiteit van deze persoon beïnvloed? Hierdoor wordt de tegenplot steviger verankerd in iemands leven.

Op de tweede dag besprak White het werken met *outsider witnesses*. Hij vraagt de cliënt andere mensen uit te nodigen bij de sessie. Dat kan iemand zijn die de cliënt zich herinnert en die een belangrijke rol in zijn of haar levensverhaal heeft gespeeld, een collega of bekende van de therapeut of een familielid. Eerst interviewt hij de cliënt en vervolgens de andere aanwezige, de getuige, over wat hem of haar geraakt heeft in het verhaal dat de cliënt net vertelde.

Een interview met een *outsider witness* verloopt volgens een strak protocol. De begrippen die White hiervoor gebruikt zijn *telling*, *re-telling* en *re-telling of the re-telling*. Na een uitleg van de werkwijze wordt de *outsider witness* uitgenodigd zijn positie in te nemen als getuige die vooralsnog niet deelneemt aan het gesprek. Hij of zij wordt later geïnterviewd over het gesprek tussen therapeut en cliënt. Dit interview verloopt langs een aantal stappen, die we hier niet gedetailleerd kunnen bespreken. Vervolgens gaat het gesprek weer terug naar de cliënt en meestal ontstaan er dan, zoals bleek in de videobeelden, intensieve en therapeutisch waardevolle gesprekken. White beschrijft deze werkwijze als een zeer krachtig middel om ernstig vastgelopen conflicten of patronen te doorbreken. Omdat de videobeelden begeleid werden door transcripten van de gesprekken via de overheadprojector, waren de sessies en de analyse achteraf goed te volgen.

De gesprekken werden aan de hand van de bovengenoemde kaarten geanalyseerd. Hierbij volgde White in grote lijnen steeds een zelfde principe, namelijk van de precieze feitelijke formuleringen te komen tot de verbinding daarvan met datgene wat de cliënt

waardevol vindt in zijn leven, bijvoorbeeld eerlijk zijn of goed zorgen voor een ander. In de analyses werd duidelijk hoe het 'in de steigers zetten' van de conversatie in zijn werk kan gaan en wat de bedoeling ervan is. Het gaat er niet om dat de therapeut waarde aan het leven van de cliënt geeft, maar dat de cliënt dat zelf kan doen.

Dan waren er nog enkele aansprekende voorbeelden van therapeutische conversaties met jonge kinderen. Whites reeds bekende principe van het externaliseren van het probleem kwam in een aantal variaties aan bod. Het kind wordt niet gezien en benaderd als een problematisch individu, maar krijgt een andere positie (*repositioning*) ten opzichte van een probleem door het probleem als een ding buiten zichzelf te plaatsen (bijvoorbeeld broekpoepen of -plassen, bijna niet willen eten, etc.). Dat maakt het mogelijk dat het kind zelf zijn kennis kan gaan mobiliseren om te onderzoeken hoe het dit probleem zelf kan veranderen en de invloed ervan kan beperken. In de videovoorbeelden is het mooi om te zien hoe White met zijn vragen steeds meer ontsluit wat kinderen denken en beleven rond het thema dat als probleem wordt gezien. Zijn boodschap is om gedetailleerd nieuwsgierig te zijn, meer te willen begrijpen en minder ergens iets van te vinden: *non-normative interviewing*. Daarnaast is hij geïnteresseerd in initiatieven die mensen zelf ontplooiën in hun bestaan. Initiatieven kunnen leiden tot nieuwe betekenissen en waarden in iemands leven.

Didactisch zat de workshop goed in elkaar. Al was je bekend met het gedachtegoed en al dacht je dat je na de eerste dag wel wist wat de boodschap was, toch bleef het boeiend. Dat komt waarschijnlijk doordat ambachtelijk vakmanschap aanstekelijk en inspireert.

rend blijft. Het was opvallend hoe precies en integer White is in het overnemen van het woordgebruik van zijn cliënten; hoe hij zijn emoties laat zien – in een van de gesprekken hilde hij zelf ook even – en op die manier respectvol mee resoneert met de cliënt; hoe consequent hij het externaliseren kan vast-

houden en daarmee onvermoede krachten kan aanspreken bij cliënten én hun naasten, en vooral hoe hij met zijn methode ‘schuld’ bestrijdt en ‘hoop’ genereert.

Lucia van der Sluijs
Hans Bom

Familieopstellingen als werkwijze in de GGZ? Voors en tegens

Studiemiddag georganiseerd door het Kenniscentrum voor Relatieproblematiek De Keerkring te Beilen, 8 december 2005

Aanleiding voor De Keerkring om aandacht te besteden aan familieopstellingen is de grote belangstelling ervoor en de vele vragen die de opstellingen vanuit de reguliere psychotherapie oproepen (zie ook het artikel in *Systeemtherapie* 17.3 door Anke Savenije en de reactie daarop in dit nummer).

Inge Land kwam als eerste aan het woord. Land is psychotherapeut en relatie-gezins-therapeut en werkt, sinds haar kennismaking met deze methode in 1997, met familieopstellingen in haar eigen praktijk te Nijmegen.

Land vertelde over de methode aan de hand van haar eigen ervaringen en werkwijze en liet ons een video zien van een opstelling uitgevoerd door Bert Hellinger. Als belangrijke bijdrage van Hellinger noemde ze de notie dat wanneer er sprake is van een groot trauma in een systeem, de ziel niet meer kan onderscheiden wat van haarzelf is

en wat van de ander. Deze verstrikking moet ontward, anders blijft er een herhaling van de pijn plaatsvinden. Het door de cliënt ervaren probleem is een manier om iemand die uit het systeem dreigt te verdwijnen toch in het systeem te houden. De natuurlijke ordening in een systeem is een ordening door liefde. Liefde moet stromen en kan alleen stromen als ieder zijn plaats krijgt. Niemand mag vergeten worden en niemand mag niet gezien worden. Bij het maken van een opstelling wordt gekeken naar wie er allemaal bij het systeem horen, naar de mensen die door de dood met de familie verbonden zijn (zoals daders en slachtoffers van moord) én wordt de vraag gesteld of er trauma's zijn geweest. De personen worden neergezet door representanten. De gedragingen en ervaringen van de representanten worden gezien als rechtstreeks verbonden met de gerepresenteerde persoon. De representant speelt geen rol, maar laat zien wat de gerepresenteerde persoon voelt en ervaart. Dit is kennis afkomstig uit het 'wetende veld', een begrip verwant aan de morfogenetische velden van Sheldrake. De therapeut kijkt naar de opstelling door de 'focus van' de door de cliënt gestelde vraag en komt zodoende in contact met kennis die kan helpen de verstrikkingen te ontwarren.

Land vertelde 700 á 800 opstellingen gedaan te hebben. Ze heeft een onderzoekje